

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen tanulmány tárgya a magyar és a horvát nyelvtani és nyelvi rendszer összevetése az infinitívusz használatának szempontjából Otlík Géza Apagyi (1948) című novellája és annak horvát nyelvű fordítása alapján. A horvát és a magyar nyelvtani leírások összehasonlítása alapján evidens a különbség, ezt pedig a kiválasztott nyelvi anyag morfológiai és szintaktikai elemzése még inkább bizonyítja. A magyar nyelv agglutináló jellege sokkal több morfológia és szintaktikai lehetőséget nyújt az infinitívusznak a magyar nyelvi és nyelvtani rendszeren belül, és a feldolgozott anyag alapján a szintaktikai szerepét tekintve inkább a főnévi szerepeket közelíti meg, míg a horvát példákban leginkább az összetett igei állomány részeként jelentkezik. Mindezekből következtethetünk, hogy az infinitívusz fogalma, az eltérő jellemzői és sajátosságai révén nem teljesen azonosítható a két nyelvben, tehát nem beszélhetünk ekvivalensekről. A tanulmányban kontrasztív módszerekkel feldolgozott nyelvi anyag nemcsak a kontrasztív nyelvészeti kutatásokat segítheti, hanem igen fontos lehet a fordítástudományban is.

Kulcsszavak: infinitívusz, a magyar *-ni* végű főnévi igenév, magyar–horvát kontrasztív morfológia, magyar–horvát kontrasztív szintaxis

SAŽETAK

Predmet je ovoga rada usporedba mađarskog i hrvatskog gramatičkog i jezičnog sustava iz aspekta uporabe infinitiva na temelju analizirane jezične građe u noveli Géze Otlíka *Apagyi* (1948.) i njezinom hrvatskome prijevodu. Na temelju usporedbe hrvatskih i mađarskih gramatičkih opisa infinitiva razlika je očita, što potvrđuje i morfološka i sintaktička analiza odabrane jezične građe. Aglutinativnost mađarskog jezika infinitivu daje mnogo više morfoloških i sintaktičkih mogućnosti unutar mađarskoga jezičnog i gramatičkoga sustava te je na temelju kontrastivne analize njegova sintaktička uloga bliža imenskoj, dok se u primjerima na hrvatskom jeziku pojavljuje uglavnom u sastavu složenog glagolskog predikata. Proizlazeći dakle iz njegovih različitih karakteristika i osobitosti u dvama jezicima zaključujemo da se pojam infinitiva ne može u potpunosti poistovjetiti u mađarskom i u hrvatskom jeziku, stoga ne možemo govoriti o ekvivalenciji. Jezična građa obrađena kontrastivnim metodama u radu ne samo da može pridonijeti kontrastivnim lingvističkim istraživanjima već može biti značajna i u translatalogiji.

Ključne riječi: infinitiv, glagolsko ime na *-ni* u mađarskom, mađarsko-hrvatska kontrastivna morfološka, mađarsko-hrvatska kontrastivna sintaksa

SUMMARY

The subject of this research is a comparison of the use of the infinitive regarding the Hungarian and Croatian grammatical and linguistic systems, based on Géza Otlík's short story called *Apagyi* (1948) and its Croatian translation. The Croatian and the Hungarian grammatical description and definition of the infinitive show an evident contrast, proven by the morphological and syntactic analysis of the selected linguistic material. The agglutinative nature of the Hungarian language provides the infinitive with many more morphological and syntactic possibilities within the Hungarian linguistic and grammatical system, and based on the examined material, its syntactic role is closer to that of a noun, while in the Croatian examples it appears mostly as part of a complex verb predicate. Based on this we can conclude that the concept of the infinitive, due to its different characteristics and peculiarities, cannot be identified coequally in Hungarian and Croatian, thus we cannot use the concept of equivalents. The linguistic material of this research examined using contrastive methods cannot only help contrastive linguistic research but can also be of great importance in translation studies.

Keywords: infinitive, infinitive *-ni* in Hungarian, Hungarian-Croatian contrastive morphology, Hungarian-Croatian contrastive syntax

ANA LEHOCKI-SAMARDŽIĆ

Eszéki J. J. Strossmayer

Tudományegyetem

alehocki@ffos.hr

SONJA ĐELATOVIĆ

Eszéki J. J. Strossmayer

Tudományegyetem

ELTE BTK Fordítástudományi

Doktori Program

sdjelatovic@ffos.hr

A HORVÁT ÉS A MAGYAR INFINITÍVUSZ SAJÁTÓSÁGAINAK KONTRASZTÍV LEÍRÁSA

*A Comparative Description Of Features Of The Infinitive
In Croatian and Hungarian Language*

*Kontrastivni opis osobitosti infinitiva u hrvatskome i
mađarskome jeziku*

Bevezetés

Jelen tanulmány tárgya a *-ni* végű főnévi igenév (infinitívusz) fogalmának és jellemzőinek elemzése a horvát és a magyar nyelvi rendszer összevetése alapján. A kutatás célja azonosítani az említett nyelvtani jelenséget egy magyar nyelvű novellában és annak horvát nyelvű fordításában, manuálisan megvizsgálni az alaktani és mondattani sajátosságait, és ez alapján alátámasztani a különböző nyelvtípusból fakadó eltéréseket.

Az infinitívusz mindkét nyelvben igei és névszói jellemzőket hordoz. Különböző magyar és horvát nyelvtani definíciók hasonlóan határozzák meg a fogalmát. Annak ellenére, hogy ilyen szempontból azonos nyelvtani fogalomról lehetne szó, a magyar infinitívusz ragozhatóságának, továbbá a személyragok általi hordozó információknak köszönhetően, valamint a horvát infinitívusz ragozhatatlan jellege és ebből fakadó korlátozott használata miatt nem beszélhetünk teljes ekvivalensekről.

Mivel a magyar és a horvát köznyelvben egyaránt az infinitívuszt adott nyelvtani szerkezetekben bizonyos igék után használják, ez ismétlődéseket idézne elő. Ebből kifolyólag egy irodalmi művet és annak fordítását vizsgáltuk meg, hogy az infinitívusra a megszokott használattól eltérő példákat is találjunk. Elemzésünkben a nyelvírány adott, ugyanis egy magyar nyelven keletkezett szövegen dolgozunk, miközben a magyar nyelvtani szerkezeteket és az ebből szerzett nyelvi anyagot összevetjük a fordításból gyűjtött megfelelőekkel.

Az infinitívusz fejlődése és meghatározása

A *-ni* végű főnévi igenév és a többi igenév is gyakori nyelvi jelenség az ősmagyar nyelvben, mivel „az uráli–finnugor nyelvek mondatszerkesztésének szembeűnő sajátossága az igevekben való gazdagság” (A. Jászó, 1991: 319). A *-ni* képzős alakról beszélve, egy uráli – finnugor **-n* képzős nomen actionis lativus ragos alakjából jött létre, az **-i* lativus rag pedig az igenév végmághangzójához került. A magyar nyelv fejlődésének említett korszakában is jellemző volt rá a személyragozás (A. Jászó, 1991: 340).

Az indoeurópai ősnelvben nem létezett infinitívusz mint igeűből származó külön nyelvtani alak, és az indoeurópai nyelvek többsége az infinitívusz kategóriát bizonyos névszóalak általánosításával fejlesztette ki, így a szláv nyelvben dativus főnévből a *-ti* képző hozzáadásával alakult ki, pl. az ószláv infinitívusz *dati* a **datej* alakból származik (Matasović, 2008: 300). Az infinitívusz töve előtt a *b*, *p* kiesett, a *z*, *d*, *t*-ből *s*, a *k*, *g*-ből pedig *š* lett (Hollós, 1978: 156). A veláris mássalhangzó tövévgződésű igeűnél a *-kt-* hangcsoport palatalizálódott, a palatalizáció eredménye pedig a *č* hang, pl: *moči* < **magtej*, *peči* < **pektej*, *leči* < **legtej* (Matasović, 2008: 301).

A horvát nyelv ezt a nyelvtani alakot csakis az eredeti latin megnevezésén ismeri *infinitiv* (lat. *infinitivus*: *határolatlan*) formában. Ez a név az említett nyelvi jelenség fontos tulajdonságát emeli ki, ugyanis a horvát infinitívusz nincs behatárolva szám, személy, idő és mód szerint. A magyar nyelvűtanok megvizsgálása alapján erre a nyelvtani fogalomra leginkább a *-ni* végű főnévi igenév elnevezést használják, viszont a magyar szakirodalomban is előfordul a latin eredetű *infinitivus* elnevezés is (pl. A. Jászó, 2007: 235). A magyar nyelvhez viszonyítva a *Latin nyelvűtanban* az infinitívuszt olyan főnévi igenévvel azonosítják, amely „kifejezheti a cselekvés állapotát, és ugyanaz a vonzata, mint a személyes igeűnek” (Nagy, Kováts, Péter, 1999: 155). Annak ellenére, hogy a latin infinitívusz használata sokkal szélesebb, a horvát nyelvhez viszonyítva a latin grammatikák a latin és a horvát infinitívuszt alapján azonos nyelvi jelenségnek tekintik és az egyes ragozásokon belül csak röviden érintik a képzésükkel kapcsolatos fontosabb információkat (bővebben lásd: Gortan, Gorski, Pauš, 1979: 78–147). Terminológia szempontjából a magyar főnévi igenév terminus jobban tükrözi a mindhárom nyelvben érzékelt igei és névszói jellegét a „határolatlan” infinitívuszhoz képest.

A *Gramatika hrvatskoga jezika* leírja az infinitívusz fontos szerepét a jövő idő és a feltételes mód képzésében is a horvát nyelvben. A futurum imperfectum jellegű horvát jövő idő (horvátul *futur prvi*¹) infinitívuszból és a jelen idejű *htjeti* segédige hangsúlytalan alakjából áll. A horvát nyelvhez hasonlóan a magyar nyelvben a *-ni* végű főnévi igenév a *fog* segédigével együtt fejezi ki a jövő időt, pl. *győzni fog* (Rác, Takács, 1959: 107). A horvát jelen idejű feltételes módot (horvátul *kondicional prvi*) is infinitívusz segítségével lehet képezni, amikor

¹ *Futur prvi* vagy magyarul az *első futurum* sorszáma a két horvát jövő idő közül azt a jövő idejű cselekvést jelzi, ami a *futurum perfectum* jellegű, vagy a *második futurum* (*futur drugi*) után következik. A *második futurumot* ezért jövő idő előtti igeidőnek (*predbuduće vrijeme*) is nevezik. (Példa: *Ako bude dobro, doći.* – *Ha jól fogja érezni magát, el fog jón.*)

óhajt fejezünk ki, pl. *Što biste danas željeli jesti?*, ahol az óhajt kifejező ige (*biste željeli*) és az infinitívusz mint az óhaj tárgya (*jesti*) kapcsolódnak egymáshoz (Silić, Pranjković, 2007: 93). A *da* (magyarul: *hogy*) kötőszó, a datívus és a jelen idejű vagy múlt idejű *biti* segédige (létige) egyes szám 3. személy segítségével az infinitívusz úgyszintén az óhajt kifejező eszköz: *Da nam je kako osloboditi naša sela od ove vode!* (Težak, Babić, 2009: 311). A *Hrvatska gramatika* nyelvtenban említik az infinitívuszt a felszólító mód kontextusában is a parancs kifejezésénél, pl. *Zatvoriti vrata!* (magyarul: *Ajtót becsukni!*), *Pokazati vozne karte, molim!* (magyarul: *Kérem, felmutatni a menetjegyeket!*) (Barić, Lončarić i dr., 2005: 417).

A *magyar nyelv könyve* a következőképpen definiálja az infinitívuszt/*-ni* végű főnévi igenevet (A. Jászó, 2007: 235): „A főnévi igenév (infinitívus) olyan *-ni* képzős származékszó, amely elvontan és általánosítva fejez ki cselekvést, történést, állapotot, létezést”. Hasonlóképpen írja le a horvát nyelvtani irodalom az infinitívusz fogalmát és használatát, amely a *Gramatika hrvatskoga jezika* (Silić, Pranjković, 2007: 58) meghatározása szerint: „Az infinitívusz olyan igealak, amellyel cselekvést, állapotot vagy történést fejezünk ki, miközben ez az alak nem utal a számra és a személyre”.² A *Kis magyar grammatikában* a *-ni* végű főnévi igenevet a következőképpen határozzák meg (Keszler, Lengyel, 2002: 107): „Cselekvést, történést, stb. fejez ki, mint az ige, de azokat elvontan nevezi meg, mint a főnév”. A felhasznált magyar nyelvtanok a *-ni* végű főnévi igenevet átmeneti szófajok (Keszler, Lengyel, 2002: 51; A. Jászó, 2007: 234), egyéb önálló szófajok (Rácz, Takács, 1959: 100) vagy valódi névszók (Andrić, 2002: 38) alá sorolják, a horvát nyelvtanokban pedig leginkább külön, az egyéb igealakok (horv. *ostali glagolski oblici*) közé sorolják, a *-nje* végű főnévi igenév, a határozói és a melléknévi igenevekkel együtt, a latin grammatikához hasonlóan, amely nyelvtani leírásában a supinum és a gerundium határozatlan alakú igenevekkel, illetve a melléknévi igenevekkel (*verbum infinitivum*) egy csoportot alkot (Nagy, Kovács, Péter, 1999: 56). Annak ellenére, hogy a szófaji meghatározása alapján határozatlan igealakként az igerendszerbe sorolják (Težak, Babić, 2007: 499), a horvát infinitívusz igei és névszói jellemzői leginkább mondattani szinten mutathatók ki.

Az infinitívusz különböző mondatbeli szerepeket tölthet be. A magyar nyelvben leginkább mint alany, tárgy és tekintet-, cél-, ok- vagy részeshatározóként szerepel a mondatban (A. Jászó, 2007: 235). Keszler és Lengyel (2002: 107) az infinitívuszra mint aszemantikus határozóra és állapothatározóra is hoz példákat. A *magyar nyelv könyvében* az infinitívusz birtokos jelzőként való szerepeltetését a mondatban ritka esetnek tartják, pl.: *Itt az ideje tanulni!* (A. Jászó, 2007: 420), végül pedig a *Kis magyar nyelvtanban* az infinitívusz mondatbeli szerepét a főnévvel azonosítják (Rácz, Takács, 1959: 156).

A megvizsgált horvát nyelvtanokban az infinitívusz szintaktikai szerepének meghatározása tekintetében bizonyos eltérések figyelhetők meg. Valamennyi nyelvtanban az infinitívusz mondatbeli szerepe alany (Katičić, 2002: 81; Barić, Lončarić i dr., 2005: 424; Silić, Pranjković, 2007: 197; Težak, Babić, 2009: 310). Bizonyos esetekben az infinitívusz

² A szerzők fordítása. Eredetiben: „Infinitiv je glagolski oblik kojim se izražava radnja, stanje ili zbivanje, a da se pritom njime ne upućuje na lice i broj” (Silić, Pranjković, 2007: 58).

az összetett igei állítmány³ részeként fordul elő (Silić, Pranjković, 2007: 289), a *Gramatika hrvatskoga jezika* (Težak, Babić, 2009: 311) bizonyos igék kiegészítőjeként (*početi, nastaviti, prestati, stati, htjeti, voljeti, moći, smjeti, morati, trebati, valjati, znati, umjeti* i dr.) említi, Katičić pedig az infinitívusz szerepét tárgyi szerepével bővíti, de erre csupán egy példát hoz (2002: 507). Az infinitívusz mondatbeli szerepét elemezve Silić és Pranjković (2007: 197) a névszók és a szószerkezetek kiegészítőjeként, illetve Težak és Babić (2009: 270) a melléknevek kiegészítőjeként tárgyalják. Az említett szerepei mellett Katičić leírja azt a ritka esetet is, amikor az infinitívusz a névszói állítmánynak a lexikális része a datívuszban jelentkező tárgy mellett: *Meni je otići; Prijateljima je bilo rastati se*, ilyen konstrukció használatáról pedig azt mondja, hogy régies és ünnepélyes (Katičić, 2002: 120). A régies és ünnepélyes jellegét alátámasztja az is, hogy az ilyen jellegű szószerkezetek a latin dativus ethicus használatára vezethetők vissza, a dativus ethicus jellegű dativus-infinitívusz kapcsolata pedig a magyarban is megtalálható (bővebben lásd: Lehocki-Samardžić, 2014).

A nyelvi anyag vizsgálata Ottlik Géza *Apagyi* című novellája és annak fordítása alapján

A kutatáshoz gyűjtött nyelvi anyagot Ottlik Géza *Apagyi* (1948) című novellájából és annak azonos című horvát fordításából gyűjtöttük, amely a *Zastrašivanje strašila: antologija mađarske kratke priče* (Zagreb: Naklada MD, 2001) című novellaantológiában jelent meg Marta Gužvanj fordításában.

A fenti szövegekből gyűjtött nyelvi anyagot az alábbi táblázatba szedtük. Az első oszlop magát a példát tartalmazza, kiemelve ezt a szöveggörnyezetből. A nyelvi jelenségeket, azok működését és jellemzőinek megnyilvánulását leginkább szöveggörnyezetben szükséges megvizsgálni, ezért a másik kettő oszlop az idézett szövegrészt tartalmazza.

1. táblázat. A kutatásban feldolgozott nyelvi anyag

	Infinitívusz (magyar/ horvát)	Ottlik Géza <i>Apagyi</i> (1948) című novellája	Ottlik Géza, <i>Apagyi</i> (2001). <i>Zastrašivanje strašila: antologija mađarske kratke priče</i> . Zagreb: Naklada MD. Fordította: Marta Gužvanj
1.	<i>bánni / štediti</i>	a) Mi akkor már negyedévesek voltunk, fásult, öreg katonák; réges-régen idegzetünkbe szívódott minden vezényszó, minden helyi szokás, az épület mindenféle szaga, megtanultunk gazdaságosan bánni mozdulatainkkal.	b) Mi smo tada bili već četvrta godina, otupjeli, stari vojnici, odavno nam je svaka zapovijed, svaki mjesni običaj, svakovrsni miris zgrade prožeo živčani sklop, naučili smo štedjeti na pokretima.

³ A horvát grammatika az infinitívusszal bővített igei állítmányt összetett igei állítmánynak értelmezi. Ezekben a szerkezetekben az infinitívusz általában tárgyi szerepben van.

2.	<i>tájékozódni / saznati</i>	a) Időbe telt, amíg tájékozódni tudtam.	b) Prošlo je dosta vremena prije nego što sam uspio saznati .
3.	<i>elfordulni / izvući</i>	a) Egy pirosposzsgás, kerekképű kis elsőévest bámult mindenki, aki csak abban különbözött a többi tízéves gyerektől, hogy derűsen vigyorgott, s hogy hiába szólították, sem vigyázzba nem állt, sem nem teljesített semmi-féle parancsot vagy vezényszót, csak szóltanul vonogatta a vállát, és igyekezett elfordulni .	b) Svi su buljili u jednog malog prvaša okrugla lica i crvenih obraza, koji se od ostalih desetogodišnjaka razlikovao samo po tome što se vedro cerio i što su ga uzalud oslovljavali, nije bio u stavu "pozor", nije izvršavao bilo kakvu zapovijed, samo je nijemo slijegao ramenima i pokušavao se izvući .
4.	<i>- / dojaditi</i>	a) Apagyí azonban füle botját se mozgatta; vigyorgott rendületlenül, noha már unhatta a nyaggatást.	b) Apagyí, pak, ni ušima ne bi mrdnuo; nepokolebljivo bi se cerio, iako mu je to maltretiranje već moglo dojaditi .
5.	<i>betelni / nasititi</i>	a) Mi azonban nem győztünk betelni a mulatsággal.	b) Mi se pak nismo mogli nasititi te zabave.
6.	<i>- / zadržati</i>	a) Torkunkat csiklandozta a nevetés, ragyogó arccal néztünk össze.	b) Jedva smo uspijevali zadržati smijeh, pogledavali smo se ozarenih lica.
7.	<i>magyarázni / objašnjavati</i>	a) Apagyíhoz lépett, és baráti hangon kezdett neki magyarázni .	b) Pristupio je Apagyíju i prijateljskim glasom počeo mu objašnjavati .
8.	<i>- / ispričati</i>	a) Figyelj rám, majd én elmondom neked.	b) Slušaj me, ja ću ti sve ispričati .

9.	<i>csinálnod / napraviti</i>	a) – Tudod – folytatta Halász Péter –, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell csinálnod , kisöreg.	b) – Znaš – nastavio je Péter Halász – ono što ti zapovijeda gospodin časnik ili kadet četvrte godine, to moraš napraviti , dečko moj.
10.	<i>- / praviti</i>	a) Nem teszel bolonddád!	b) Nećeš ti praviti budalu od mene!
11.	<i>magyarázni / objasniti; kitépni / oteti</i>	a) Halász Péter nem nevetett, hanem iparkodott szelíden tovább magyarázni a gyerekeknek, most már a nyomaték kedvéért megfogván az egyik fülét; ezt azonban, talán némi rosszindulattal, olyan erőlyesen csinálta, hogy Apagyí felkiáltott, s hevesen igyekezett kitépni magát a negyedéves kezéből.	b) Péter Halász nije se smijao, nego je i nadalje nastojao sve blago objasniti djetetu, sad već, da bi riječima dao težinu, držeći ga za uho; to je, međutim, s nešto pakosti, napravio tako odrješito da je Apagyí vrisnuo i žestoko se trudio oteti ruci starog kadeta.
12.	<i>bömbölni / urlati</i>	a) Apagyí még jobban kezdett bömbölni , s anélkül, hogy észrevettük volna, honnét szedte elő, egyszerre kezébe került egy nyitott bicska.	b) Apagyí je počeo još više urlati , odjedanput mu se u ruci našao otvoreni nožić a da nismo ni primijetili otkuda ga je izvukao.
13.	<i>v i s s z a - csúsznak / kliznuti</i>	a) Sikerült visszacsúsznak az asztalomhoz, s már csak meszsziről láttam, amint ima után a tiszt odalépett Apagyíhoz.	b) Uspio sam kliznuti natrag do svog stola, i samo sam još izdaleka vidio kako je časnik nakon molitve prišao Apagyíju.
14.	<i>beszélni / govoriti</i>	a) A tiszt valamit kezdett beszélni a fiúhoz, s hirtelen elharrapta a mondatát, és rámeredt.	b) Časnik je počeo nešto govoriti dječaku i odjedanput, naglo stao usred rečenice te se zapiljio u njega.
15.	<i>sétálni / šetati</i>	a) Sétálni kezdtek az étterem felső vége felé.	b) Počeli su šetati prema gornjem kraju restorana.

16.	<i>tartani / držati</i>	a) Láttam, hogy megy ő is a szakaszával ide-oda, lompos járásával, nem igyekezve lépést tartani ; láttam, hogy elmondja a többiekkel az imát az étteremben, de anélkül, hogy vigyázzba állna (...)	b) Vidio sam da i on ide amotamo sa svojim vodom, troma hoda, ne trudeći se držati korak; vidio sam kako izgovara molitvu s ostalima u restoranu, ali nije bio u stavu “pozor”.
17.	<i>tartani / održati (se)</i>	a) Csak a bicskájának köszönhetette, hogy ilyen sokáig tudta tartani magát.	b) Samo zahvaljujući svom nožiću mogao se održati tako dugo.
18.	<i>- / izazvati</i>	a) Kevesebbrel is kiválthatta az ember a társai elviselhetetlen üldözését, mint Apagyi.	b) U internatu si nepodnošljivo proganjanje svojih drugova mogao izazvati i s manjim.
19.	<i>védekeznie / braniti</i>	a) Apagyi hamarosan rájött, hogy magamagának kell védekeznie ; hogy a felügyelőket és tiszteteket egyáltalán nem érdeklik a növendékek egymás közötti ügyei; panaszokat, vádakokat nem tűrt meg a katonai szellem, aki árulkodott, azt szigorúan megbüntették, anélkül, hogy tudomást vettek volna feljelentéséről.	b) Apagyi je ubrzo shvatio da se mora braniti sam; da nadzornike i časnike uopće ne zanimaju poslovi iz kruga pitomaca; pritužbe i optužbe vojnički duh nije trpio, onaj koji bi se tužakao bio bi strogo kažnjen, a da prijavu ne bi ni primili na znanje.
20.	<i>védekezni / braniti (se)</i>	a) Előszedte hát a bicskáját, és védekezni kezdett.	b) Izvadio je dakle svoj nožić i počeo se braniti .
21.	<i>megtörni / razbiti; áthatolni / probiti</i>	a) Nem nyúltak hozzá, csak gúnyosan vigyorogtak, ha valamilyik tiszthelyettes foglalkozott vele, igyekezvén megtörni végre csökönyös értetlenségét, és áthatolni nyilvánvaló tompaelméltségén.	b) Nisu ga ni taknuli, samo su se podrugljivo cerekali kad bi se neki od zamjenika bavio njime trudeći se konačno razbiti njegovu tvrdoglavu nerazumnost i probiti njegovu očiglednu tupoglavost.

22.	–, –/ <i>slušati, vidjet</i>	a) Hát majd nekünk is szót fogadsz te, meglátod.	b) I nas ćeš ti slušati, vidjet ćeš.
23.	<i>hallani / slušati</i>	a) Pokolian mulatságos volt ezt hallani , kivált nekünk, negyedéveseknek.	b) Bilo je vraški zabavno to slušati , pogotovo nama s četrte godine.
24.	<i>elképzelni / zamisliti</i>	a) Hogy mi történt pontosan, azt nem tudtuk meg, ámbár könnyű volt számunkra elképzelni .	b) Što se točno dogodilo, to nismo saznali iako nam je bilo lako zamisliti .
25.	<i>húzódni / uvući (se)</i>	a) Néhány perc telt el, aztán kinyílt az ajtó, és kénytelenek voltunk még hátrább húzódni .	b) Prošlo je nekoliko minuta, zatim su se otvorila vrata i bili smo prisiljeni uvući se još dublje.
26.	<i>eltávozni / –</i>	a) Harmadnap látták egymáran bekötözött fejfel eltávozni .	b) Trećeg dana neki su ga vidjeli kako odlazi povezane glave.

A táblázatba szedett nyelvi anyag vizsgálata alapján megtekinthető az infinitívusz néhány korábban már említett mondatbeli szerepe is. A

(23.a) *Pokolian mulatságos volt ezt **hallani**, kivált nekünk, negyedéveseknek;*

(24.a) *Hogy mi történt pontosan, azt nem tudtuk meg, ámbár könnyű volt számunkra **elképzelni***

mondatokban a *hallani* és az *elképzelni* infinitívuszok az alany szerepét töltik be. Személyragtalan infinitívusz általános logikai alanyt fejez ki, illetve többletlehetőséget és személy-eldöntetlenséget (Ágoston, 2013: 481). Az infinitívusz személyraggal is előfordul alanyként:

(9.a) – *Tudod – folytatta Halász Péter –, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell **csinálnod**, kisöreg;*

(13.a) *Sikerült **visszacsúsztanom** az asztalomhoz, s már csak messziről láttam, amint ma ima után a tiszt odalépett Apagyihoz,*

ahol pontosan tudható, hogy kinek *kell* azt *megcsinálnia* és kinek *sikerült visszacsúsztania*. A személyragos részeshatározó ilyen infinitívuszi alannyal erősítheti a cselekvő személy jelöltségét (Ágoston, 2013: 482):

(19.a) *Apagyi hamarosan rájött, hogy magamagának kell védekeznie (...),*

ahol a *magamagának* alak az infinitívuson található *-e* raggal együtt egyes szám harmadik személyt fejez ki. Alanyként a *-ni* végű főnévi igenév jelentkezhet összetett alanyban is, pl. *Jó volna gazdag lenni* (A. Jászó, 2007: 374). Megfigyelhető, hogy a novella horvát fordításában az alanyként szereplő infinitívuszt a fordító összetett igei állítmány részeként vagy alanyi szerepben adta vissza a célnyelvben. A (23.a) és (24.a) fent említett példamondatban látható infinitívusz, amely alanyi szerepben van, a fordításában is alanyként szerepel:

(23.b) *Bilo je vraški zabavno to slušati, pogotovo nama s četvrte godine;*

(24.b) *Što se točno dogodilo, to nismo saznali iako nam je bilo lako zamisliti,*

a többi említett (9.a), (13.a), (19.a) példamondat fordításában viszont összetett igei állítmány részeként szerepel:

(9.b) – *Znaš – nastavio je Péter Halász – ono što ti zapovijeda gospodin časnik ili kadet četvrte godine, to moraš napraviti, dečko moj.*

(13.b) *Uspio sam kliznuti natrag do svog stola, i samo sam još izdaleka vidio kako je časnik nakon molitve prišao Apagyiju;*

(19.b) *Apagyi je ubrzo shvatio da se mora braniti sam (...).*

A következő példamondatokban a *-ni* végű főnévi igenév tárgy szerepében van:

(1.a) *Mi akkor már negyedévesek voltunk, fásult, öreg katonák; réges-régen idegzetünkbe szívódott minden vezényszó, minden helyi szokás, az épület mindenféle szaga, megtanultunk gazdaságosan bánni mozdulatainkkal;*

(2.a) *Időbe telt, amíg tájékozódni tudtam;*

(5.a) *Mi azonban nem győztünk betelni a mulatsággal;*

(7.a) *Apagyihoz lépett, és baráti hangon kezdett magyarázni;*

(12.a) *Apagyi még jobban kezdett bömbölni, s anélkül, hogy észrevettük volna, honnét szedte elő, egyszerre kezébe került egy nyitott bicska;*

(14.a) *A tiszt valamit kezdett beszélni a fiúhoz, s hirtelen elharapta a mondatát, és rámeredt;*

(15.a) *Sétálni kezdtek az étterem felső vége felé;*

(17.a) *Csak a bicskájának köszönhette, hogy ilyen sokáig tudta tartani magát;*

(20.a) *Előszedte hát a bicskáját, és védekezni kezdett.*

A tárgyat jelölő *-ni* végű főnévi igenév a magyar nyelvben rendszerint az *akar, tud, szeret, kíván, bír, mer, kezd* igék mellett jelentkezik (A. Jászó, 2007: 379), illetve ebben a mondatbeli szerepében az infinitívusz „az akarást, óhajtást, elhatározást (vagy ezek el-lenkezőjét) jelentő igék mellett fordul elő mint ezek kötött bővítménye” (A. Jászó, 1991: 342). Ahogy ezt már korábban láttuk, a horvát nyelvben az említett igékkel együtt az infinitívusz a mondatban az állítmány szerepét tölti be:

- (1.b) *Mi smo tada bili već četvrta godina, otupjeli, stari vojnici, odavno nam je svaka zapovijed, svaki mjesni običaj, svakovrsni miris zgrade prožeo živčani sklop, naučili smo **štedjeti** na pokretima.*
- (2.b) *Prošlo je dosta vremena prije nego što **sam uspio saznati**.*
- (5.b) *Mi **se** pak **nismo mogli nasititi** te zabave.*
- (7.b) *Pristupio je Apagyiju i prijateljskim glasom počeo mu **objašnjavati**.*
- (12.b) *Apagyj je počeo još više **urlati**, odjedanput mu se u ruci našao otvoreni nožić a da nismo ni primijetili otkuda ga je izvukao.*
- (14.b) *Časnik je počeo nešto **govoriti** dječaku i odjedanput, naglo stao usred rečenice te se zapiljio u njega.*
- (15.b) *Počeli su **šetati** prema gornjem kraju restorana.*
- (17.b) *Samo zahvaljujući svom nožiću **mogao se održati** tako dugo.*
- (20.b) *Izvadio je dakle svoj nožić i počeo se **braniti**.*

A magyar nyelvű példákban mindegyik tárgyként jelentkező *-ni* végű főnévi igenév – a horvát fordításában pedig összetett igei állítmány részeként jelentkezik. Ahogy ezt már korábban is láttuk, az összetett állítmány a horvátban a magyar ragozott ige és kötött bővítményeként jelentkező *-ni* végű főnévi igenévi szerkezetnek felel meg, az egyszerű igei állítmány pedig egy önálló jelentésű igéből áll mindkét nyelvben, holott „Az összetett igei állítmány egyrészt a kopulatív, modális vagy aspektuális ige és önálló jelentésű igéből képzett infinitívusz kapcsolata”⁴ (Silić, Pranjković, 2007: 289). Mindkét összetett igei állítmány kapcsolatfajtára található példa a fordításban:

- (12.b) *Apagyj je počeo još više **urlati**, odjedanput mu se u ruci našao otvoreni nožić a da nismo ni primijetili otkuda ga je izvukao* (aspektuális ige és főnévi igenév);
- (17.b) *Samo zahvaljujući svom nožiću **mogao se održati** tako dugo* (modális ige és főnévi igenév).

Egyszerű állítmányként a következő mondatokban jelentkezik:

- (8.b) *Slušaj me, ja **ću** ti sve **ispričati**;*
- (22.b) *I nas **ćeš** ti **slušati**, **vidjet** ćeš,*

ahol a jövő időben folyamatos (*imperfectumi*) cselekvést fejezi ki. Itt ki kell emelni, hogy a *-ni* végű főnévi igenév a magyar nyelvben nem lehet állítmány (Keszler, Lengyel, 2002: 107), a horvát nyelvben pedig akkor látjuk az állítmány részeként, amikor ez alakotani szempontból szükséges, pl. jövő idő képzésében, illetve mondattani szempontból bizonyos igék mellett összetett állítmányt alkothat.

Visszatérve a mondatbeli szerepeire a magyar nyelvben, két határozói funkciója figyelhető meg a novella szövegében. A

⁴ A szerzők fordítása. Eredetiben: „Složeni glagolski predikat nastaje udruživanjem suznačnoga glagola, modalnoga ili faznoga, i infinitiva samoznačnoga glagola.” (Silić, Pranjković, 2007: 289).

(26.a) *Harmadnap látták egymáran bekötözött fejjel **eltávozni**.*

mondatban a *-ni* végű főnévi igenév állapothatározóként található, amely rendszerint a *lát, hall, érez, hagy, enged*, valamint a *látszik* stb. igék mellett jelentkeznek (A. Jászó, 1991: 342). A novella fordításában az infinitívusz helyett alárendelő mellékmondat fordul elő. Mivel az eredeti szövegben is ezt a szerepet tölti be az infinitívusz, ezért az alárendelő összetett mondat a fordításban jól működik:

(26.b) *Trećeg dana neki su ga vidjeli kako odlazi povezane glave.*

Aszemantikus határozóként is jelentkezik a kigyújtott nyelvi anyagban. Aszemantikus határozón belül bizonyos igék és melléknevek mellett találhatóak a *-ni* végű főnévi ige-
nevek, pl. *habozik **elindulni**, ráér **sétálni**, tanít **zongorázni**, kénytelen **sietni**, köteles **válaszolni**, nem bolond **elárulni*** (Keszler, Lengyel, 2002: 207). A következő mondatokban jelentkező főnévi igevevekről van szó:

(3.a) (...) *csak szótlánul vonogatta a vállát, és igyekezett **elfordulni**;*

(11.a) *Halász Péter nem nevetett, hanem iparkodott szelíden tovább **magyarázni** a gyerekeknek, most már a nyomaték kedvéért megfogván az egyik fülét; ezt azonban, talán némi rosszindulattal, olyan erélyesen csinálta, hogy Apagyi felkiáltott, s hevesen igyekezett **kitépni** magát a negyedéves kezéből;*

(16.a) *Láttam, hogy megy ő is a szakaszával ide-oda, lompos járásával, nem igyekezve lépést **tartani**; láttam, hogy elmondja a többiekkel az imát az étteremben, de anélkül, hogy vigyázzba állna (...);*

(21.a) *Nem nyúltak hozzá, csak gúnyosan vigyorogtak, ha valamelyik tiszthelyettes foglalkozott vele, igyekezvén **megtörni** végre csökönyös értetlenségét, és **áthatalni** nyilvánvaló tompaelműjűségén;*

(25.a) *Néhány perc telt el, aztán kinyílt az ajtó, és kénytelenek voltunk még hátrább **húzódni**.*

A horvát nyelvtani leírások nem ismerik az infinitívusz határozói szerepét, ugyanakkor a jelen idejű határozói igenév *-ći* végű, ami az ige jelen idejű tövére kerül, és ettől alakilag különbözik az infinitívusztól. A fenti példamondatokban jelentkező *-ni* végű főnévi igenév a horvát fordításban leginkább összetett igei állítmány részeként található (3.b, 11.b, 16.b és 21.b). A (16.b) és (21.b) a mondatokban és az ige bővítményeként (horvátul *predikatni proširak*) jelentkeznek:

(3.b) (...) *samo je nijemo slijegao ramenima i pokušavao se izvući;*

(11.b) *Péter Halász nije se smijao, nego je i nadalje nastojao sve blago **objasniti** djetetu, sad već, da bi riječima dao težinu, držeći ga za uho; to je, međutim, s nešto pakosti, napravio tako odrješito da je Apagyi vrisnuo i žestoko se trudio oteti ruci starog kadeta;*

(16.b) *Vidio sam da i on ide amo-tamo sa svojim vodom, tromo hoda, ne trudeći se držati korak; vidio sam kako izgovara molitvu s ostalima u restoranu, ali nije bio u stavu "pozor";*

(21.b) *Nisu ga ni taknuli, samo su se podrugljivo cerekali kad bi se neki od zamjenika bavio njime trudeći se konačno **razbiti** njegovu tvrdoglavu nerazumnost i **probiti** njegovu očiglednu tupoglavost.*

A következő mondatban az infinitívusz a melléknév kiegészítőjeként szerepel:

(25.b) *Prošlo je nekoliko minuta, zatim su se otvorila vrata i bili smo prisiljeni **uvući** se još dublje.*

A ható ige használata a magyarban ma már nem mutatja az ősmagyar korban még létező fő igéből és egy segédigéből álló szerkezetet, ami a cselekvés lehetőségét vagy a cselekvésre való képességet fejezte ki, és amely segédigéje idővel a -hat/-het képzővé agglutinálódott (vö. D. Bartha 1991: 102–103). Külön ki kell emelni azokat a példamondatokat, amelyekben a ható ige jelentkezik a magyar eredetiben, mert a horvát nyelv nem ismeri a ható igét „a cselekvés és a történéis-állapot lehetőségét” (A. Jászó, 2007: 219), amit a horvát nyelvben összetett igei állítmány fejez ki, és ez a *moći* modális igéből és cselekvést jelentő infinitívuszból áll; „A ható jelentést egyébként a legtöbb nyelvben külön szó hordozza” (A. Jászó, 2007: 219).

(4.a) *Apagyi azonban füle botját se mozgatta; vigyorgott rendületlenül, noha már naha hatta a nyaggatást;*

(18.a) *Kevesebb is kiválthatta az ember a társai elviselhetetlen üldözését, mint Apagyi.*

Ezeknek a mondatoknak a fordításaiból az látható, hogy a ható igét az eredeti szövegből a *moći* modális ige és a cselekvést jelentő infinitívusz helyettesíti (*moglo dojaditi*, *mogao izazvati*), ugyanazt a jelentést hordozva:

(4.b) *Apagyi, pak, ni ušima ne bi mrdnuo; nepokolebljivo bi se cerio, iako mu je to maltretiranje već moglo dojaditi;*

(18.b) *U internatu si nepodnošljivo proganjanje svojih drugova mogao izazvati i s manjim.*

A feldolgozott anyagban három ragozott infinitívusz jelentkezik – *csinálnod* (9.a), *viszszacsúsznakom* (13. a), *védekeznie* (19.a) – az alábbi szövegek környezetben:

(9.a) – *Tudod – folytatta Halász Péter –, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell csinálnod, kisöreg;*

(13.a) *Sikerült visszacsúsznakom az asztalomhoz, s már csak messziről láttam, amint ima után a tiszt odalépett Apagyihoz;*

(19.a) *Apagyi hamarosan rájött, hogy magamagának kell védekeznie (...).*

Az említett infinitívuszok (*csinálnod*, *viszszacsúsznakom* és *védekeznie*) a *kell* és a *sikerül* igék mellett jelentkeznek és alanyként szerepelnek a mondatban. A személyragozás akkor jelentkezik a *-ni* végű főnévi igeneveknél, amikor a mondatban személytelen igék (pl. *kell*, *lehet*, *illik*, *van*, *nincs*, *lesz* stb.) vagy névszói állítmányok (pl. *szabad*, *tilos*, *szükséges* stb.) szerepelnek, a főnévi igenév pedig felveszi az alany szerepét (Andrić, 2002: 183).

A személyrag kihagyásával pontatlan értelmezések fordulhatnak elő (bővebben lásd Rácz, Takács, 1959: 160), ezért nem csak a nyelvi és nyelvtani elemzések szempontjából

rendkívül fontos az összes lehetséges kontextusát megvizsgálni, hanem inkább a fordítás-tudományi (komplex) vizsgálatokban is fontos kontrasztív szemléletet alkalmazni, ami sokszor pontosíthatja a nyelvi anyag elemzését.

Következtetés

A tanulmányunkban hozott több példa azt bizonyította, hogy a morfológiai és a szintaktikai jellemzői miatt az infinitívusz a magyar nyelvben nem teljesen azonos a horvát infinitívusz formáival, használatával és jelentésével. A feldolgozott anyagban a ragozott infinitívuszok (9.a) *csinálnod*, (13.a) *visszacúsznom* és (19.a) *védekeznie* ragozhatósága miatt több grammatikai információval rendelkezik. A horvát nyelvben az infinitívusz csakis egy alakban jelentkezik.

Szintaktikai szinten még több különbség figyelhető meg a vizsgálatok alapján. Az alanyként szereplő infinitívusz a magyar nyelvben (9.a, 13.a, 19.a, 23.a, 24.a) alanyként (23.b, 24.b) vagy összetett igei alak részeként (9.b, 13.b, 19.b) jelentkezik a horvát fordításban, pl. az infinitívusz alanyként a (9.a) (...) *azt meg kell csinálnod* (...) mondatban a fordításában összetett igei állítmánynak a része: (9.b) (...) *to moraš napraviti* (...). Az összes magyar nyelvben tárgyat jelölő infinitívusz (1.a, 2.a, 5.a, 7.a, 12.a, 14.a, 15.a, 17.a, 20.a) a horvát nyelvben összetett igei állítmány részeként szerepel (1.b, 2.b, 5.b, 7.b, 12.b, 14.b, 15.b, 17.b, 20.b), pl. a (15.a) *Sétálni kezdtek* (...) tárgyként szereplő infinitívusz a horvát fordításban összetett igei állítmánynak a része: (15.b) *Počeli su šetati* (...). Az infinitívusz a horvát nyelvben nem visel határozói funkciókat, így az állapothatározóként jelentkező infinitívuszt a magyar nyelvben (26.a) alárendelő összetett mondattal fordították (26.b), az aszemantikus határozót jelölő infinitívusz (3.a, 11.a, 16.a, 21.a, 25.a) pedig összetett igei állítmány részeként (3.b, 11.b, 16.b, 21.b) vagy melléknév kiegészítőjeként (25.b) fordul elő.

Megfigyelhető, hogy a legtöbb infinitívusz a horvát nyelvű fordításban az összetett igei alaknak a része, ugyanakkor a magyar nyelvben az infinitívusz önmagában nem állhat állítmányi szerepben, amit a fordító más nyelvi jelenségekkel úgy oldott meg, hogy azzal egyáltalán nem zavarta meg a célnyelvi kontextust a forrásnyelvihez viszonyítva.

Irodalom

- Ágoston Mihály (2013): A magyar főnévi igenév mai köznyelvi alakrendszere, *Magyar Nyelvőr*, 137/4, 480–495.
- Andrić, Edita (2002): *Leksikologija i morfologija mađarskog jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za hungarologiju.
- A. Jászó Anna (1991): Az igenevek: Benkő Loránd (szerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana I.: A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest: Akadémiai kiadó.
- A. Jászó Anna (szerk.) (2007): *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor Kiadó.
- Babić, Stjepan – Brozović, Dalibor – Škarić, Ivo – Stjepko, Težak (2007): *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Baleczky Emil – Hollós Attila (1978): *Ószláv nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Barić, Eugenija – Lončarić, Mijo – Malić, Dragica – Pavešić, Slavko – Peti, Mirko – Zečević, Vesna – Znika, Marija (2005): *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Benkő Loránd (szerk.) (1991): *A magyar nyelv történeti nyelvtana I.: A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- D. Bartha Katalin (1991): Az igeképzés: E. Abaffy Erzsébet – Rácz Endre (szerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana I. kötet. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gortan, Veljko – Gorski, Oton – Pauš, Pavao (1979): *Latinska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav (2002): *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Keszler Borbála – Lengyel Klára (2002): *Kis magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lehocki-Samardžić, Ana (2014): A magyar és a horvát dativus kapcsolata: Gróf Annamária – N. Császi Ildikó – Sztók Szilvia (szerk.): *Sokszínű nyelvészet: Nyelvi sokszínűség a 21. században*. Budapest–Alsóőr: Tinta Könyvkiadó.
- Matasović, Ranko (2008): *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Nagy Ferenc – Kováts Gyula – Péter Gyula (1999): *Latin nyelvtan: a középiskolások számára*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Ottlik Géza (1948): Minden megvan. <http://mek.oszk.hu/01000/01002/01002.htm>. Hozzáférés: 2018. június 9.
- Ottlik Géza (2001): Apagy: Lukač, Stjepan – Jolán, Mann – Neven, Ušumović (szerk.): *Zastrašivanje strašila: antologija mađarske kratke priče*. Zagreb: Naklada MD. Fordította: Marta Gužvanj.
-

- Rácz Endre – Takács Etel (1959): *Kis magyar nyelvtan*. Budapest: Gondolat–Talentum.
- Silić, Josip – Pranjković, Ivo (2007): *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepan – Babić, Stjepan (2009): *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.